

Դավիթ Ափինյան

Հայաստանի հարակից երկրների պատմության ամբիոնի հայցորդ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ ԽՍՀՄ ԿԱԶՄԱԼՈՒԾՄԱՆ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Ընդհանրապես Հարավային Կովկասին մեծ կարևորություն է տրվում հատկապես ազդեցության գոտիների վերաձևավորման համատեքստում: Այս առումով Ռուսաստանի հետաքրքրությունը տարբեր ժամանակներում եղել է բազմաբովանդակ: Պաշտպանական գործառույթներից զատ, ռուսական ռազմավարական միտքը տարածաշրջանը դիտարկում էր նաև որպես դարպաս իր հետագա աշխարհաքաղաքական ընդարձակման համար:

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականության գերխնդիրներից մեկը դարձավ իր ազդեցության պահպանման և ամրապնդման հիմնահարցը, ինչպես Կովկաս-Կասպյան տարածաշրջանում, այդպես էլ ողջ ԱՊՀ-ում:

Նշենք, որ հակամարտությունները Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում Ռուսաստանի ու Արևմուտքի միջև սկսվել էին դեռևս 19-րդ դարում: Այն ժամանակվա համաշխարհային գերտերության կարգավիճակում հանդես եկող Բրիտանական կայսրությունը Կովկասյան տարածաշրջանում Ռուսաստանի ռազմավարական գործաշարժը արգելափակելու մարտավարություն էր իրականացնում:

Իրավամբ արևմտյան ռազմավարներն այն կարծիքին էին, որ Ռուսաստանի և նրա տարածքների վրա անկարելի կլինի հսկողություն հաստատել, եթե Կովկասյան և Կասպյան տարածաշրջանները դուրս լինեն արևմտյան տերությունների վերահսկողությունից: Ուշագրավ փաստ է, որ դեռ 1918 թ. բրիտանական էքսպեդիցիոն կորպուսի ջանքերով Կասպից ծովի ավազանում հսկողություն սահմանելու նպատակով լքված ռուսապատկան նավերից ստեղծվեց «Թագավորական կասպյան ռազմական նավատորմ»: Բաքվից նավթի անխափան առաքումները կազմակերպելու համար Անգլիան 1919-1920 թթ. իր վերահսկողությանը ենթարկեց Վրաստանի՝ Բաթումի և Փոթի սևծովյան նավահանգիստները: Սակայն տարածաշրջանում Լոնդոնի հաջողությունները երկարատև չէին, և շուտով Մեծ Բրիտանիա-Ռուսաստան աշխարհաքաղաքական վեճը լուծվեց վերջինիս օգտին:

ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո Կովկասում առաջ եկավ նոր իրավիճակ, որտեղ գերակայող դիրքեր ունենալու ձգտումներ դրսևորեցին ԱՄՆ-ի կողմից գլխավորվող արևմտյան բլոկի երկրները:

1991 թ. մայիսին նորանկախ Վրաստանի առաջին նախագահ ընտրվեց նախկին այլախոհ Զվիադ Գամսախուրդիան: Ինչպես նախկին ԽՍՀՄ մյուս հանրապետություններից շատերը, այդպես էլ Վրաստանը որդեգրեց Ռուսաստանից հնարավորինս օտարվելու և սեփական ինքնությունը վերագտնելու մարտավարություն:

Կոմունիստական անցյալից վերջնականապես ձերբազատվելու և անկախություն կերտելու ցանկությունը վրացական իշխանություններին կանգնեցրեց լրջագույն մարտահրավերների առջև: Նորաստեղծ պետության թիվ մեկ հիմնախնդիրը դար-

ձավ խորհրդային ազգային քաղաքականության արդյունքում ստեղծված վրացական «մինի կայսրության» տարածքային ամբողջականության պահպանումը:

Ինչպես և սովորաբար լինում է բռնակցված տարածքների հետ, այդպես էլ այս պարագայում համամիութենական վերահսկողության թուլանալուն զուգընթաց Վրաստանը բախվեց կենտրոնախույս ձգտումների առավել աշխուժացման հետ, որոնք անուղղակի «խրախուսվում» էին «Վրաստանը վրացիների համար» և նմանատիպ ազգայնամուլական հայտարարություններով և քաղաքականությամբ:

Իր նախկին ինքնավարություններից երկուսի հետ մարտական գործողությունների բռնված թբիլիսին հայտնվեց սոցիալ-քաղաքական ծանրագույն իրավիճակում: Օգտվելով ստեղծված իրավիճակից՝ նրա հանդեպ, առավելապես տնտեսական միասնության տեսակետից, անհնազանդություն դրսևորեց Աջարիայի Ինքնավար Հանրապետությունը, որն իր գործողություններում անտեսում էր թբիլիսիի կարծիքը, սակայն միաժամանակ խուսափեց բացահայտ անկախացման գործողություններ ծավալելուց:

Հարկ է նշել, որ Ձ. Գամսախուրդիայի կառավարման շրջանը Վրաստանի պատմության մեջ նշանավորվեց տնտեսական անկմամբ, ներքին մարտական գործողություններով և հակառուսական արտաքին քաղաքականությամբ: Այսպիսի խառն իրավիճակում Մոսկվայի օժանդակությամբ 1992 թ. հունվարին վրացական ընդդիմությունը եղ. Շևարդնաձեի գլխավորությամբ կարողացավ տապալել Ձ. Գամսախուրդիայի իշխանությունը և համեմատաբար հանդարտեցնել երկրի ներքին իրավիճակը:

Կարելի է ենթադրել, որ Վրաստանի առաջին նախագահի ազգայնամուլական վարքագիծն ու հակառուսականությունը մտահոգում էր Մոսկվային, որը եռանդուն փնտրտուք էր սկսել Ձ. Գամսախուրդիայի փոխարեն՝ ՌԴ հանդեպ համեմատաբար լոյալ տրամադրված քաղաքական գործիչ փնտրելու համար: Ուշագրավ է, որ Ձ. Գամսախուրդիան իր վարած ազգայնամուլական քաղաքականության պատճառով չէր վայելում Արևմուտքի համակրանքը, և դա էր այն հիմնական պատճառը, որ ԱՄՆ-ն սառեցրեց նրա ռեժիմի հետ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու գործընթացը: Ի տարբերություն Ձ. Գամսախուրդիայի, հավասարակշռված և քաղաքական մեծ փորձառություն ու ճանաչում ունեցող ԽՍՀՄ վերջին արտգործնախարար եղ. Շևարդնաձեն ընդունելի էր ինչպես ՌԴ-ում, այնպես էլ Արևմուտքում:

Այսպիսով, 1992 թ. իշխանափոխությունից հետո նույն թվականի հունիսի 25-ին Մոսկվայի նախաձեռնությամբ, Վրաստանի Պետխորհրդի ղեկավար եղ. Շևարդնաձեի և ՌԴ նախագահ Բ. Ելցինի միջև ստորագրվեց «Վրաց-օսական հակամարտության խաղաղ կարգավորման սկզբունքների վերաբերյալ» համաձայնագիր, որով դադարեցվեցին ռազմական գործողությունները վերջինների միջև, իսկ վրաց-օսական շփման գծում տեղակայվեցին ռուս-վրաց-օսական համատեղ խաղաղապահ ուժեր¹:

Հանդգնումքով կարելի է պնդել, որ Վրաստանի Պետխորհուրդը, հենց վրաց-օսական հակամարտության արդյունքներից և Աբխազիայի Ինքնավար Հանրապետությունում ընթացող անկախացման գործընթացներից ահաբեկված, 1992 թ. օգոստոսի 14-ին սկսեց Սուխումին հնազանդեցնելու համեմատաբար լավ նախապատ-

¹ Տե՛ս «Дипломатический вестник», 21 ноябрь, 1992:

րաստած «Սուր» մարտական օպերացիան: Վրացական զինված ուժերին կարճ ժամանակում հաջողվեց նվաճել մայրաքաղաք Սուխումին և վերահսկողություն հաստատել գրեթե ողջ Աբխազիայի վրա:

Ուշագրավ է, որ Աբխազական կամպանիայի սկզբնական շրջանում ՌԴ քաղաքական ղեկավարությունում առկա էին հակակշիռ թևեր, որոնցից մեկը գլխավորում էր էդ. Շևարդնաձեին, որպես քաղաքական գործչի, իր միակ դաշնակիցը համարող ՌԴ նախագահ Բ. Ելցինը, իսկ մյուսը ղեկավարում էր այդ հարցում առավելապես պրո-աբխազական հայացքներ ունեցող ՌԴ Գերագույն խորհրդի նախագահ Ռ. Խազբուլատովը:

Մեկ տարի մեկ ամիս տևած ռազմական գործողություններն ավարտվեցին Աբխազիայի ազատագրմամբ և աբխազական դիմադրության հաղթանակով, որի արդյունքները ՌԴ-ի ակտիվ միջնորդությամբ ամրագրվեցին 1993 թ. Սոչիում ՌԴ արտգործնախարար Կոզիրևի, Վրաստանի Խորհրդարանի խոսնակ Գոգուաձեի և Աբխազիայի Գերագույն խորհրդի նախագահի տեղակալ Ջինջոլիայի՝ «Աբխազիայում կրակի դադարեցման և հրադադարի ռեժիմի պահպանման վերաբերյալ» համաձայնագրով: Վերջինս վերահաստատվեց նույն թվականի օգոստոսի 23-24-ը Բ. Ելցինի, էդ. Շևարդնաձեի և Վ. Արծինբայի՝ Մոսկվայում կայացած հանդիպման ժամանակ¹:

Աբխազական ճակատում ունեցած անհաջողությունը դարձավ այն հիմնական պատճառներից մեկը, որի արդյունքում 1993 թ. Վրաստանի Խորհրդարանը որոշում ընդունեց երկրից դուրս բերել ՌԴ հարավկովկասյան զորախմբի ստորաբաժանումները, որոնց թիվսին մեղադրում էր աբխազներին աջակցելու համար²:

Այդ ժամանակ, օգտվելով իշխանությունների թուլությունից, ինչպես նաև վրացական զորքերի աբխազական ճակատում կրած պարտությունից՝ 1993 թ. սեպտեմբերին Մեգրելիայում* երկրի նախկին նախագահ Ջ. Գամսախուրդիայի կողմնակիցները ապստամբեցին ընդդեմ կենտրոնական իշխանության: Իշխանությունը կորցնելու վտանգը ունենալով՝ Մոսկվա մեկնած էդ. Շևարդնաձեն 1993 թ. հոկտեմբերի 8-ին հայտարարեց, որ իր երկիրը պատրաստ է անդամակցել ԱՊՀ-ին³: Դեռ ավելին, քաղաքական կուրսի կտրուկ շրջադարձ կատարած էդ. Շևարդնաձեն համաձայնեց մասնակցել ԱՊՀ արտաքին սահմանների համատեղ պաշտպանությանը, ինչպես նաև Վրաստանի տարածքում թողնել ռուսական զորախումբը մինչև 1995 թ⁴: Մոսկվան պաշտոնապես ստանալով Վրաստանում իր ռազմական ներկայության հստակ երաշխիքներ՝ 1993 թ. նոյեմբերի 4-ին Փոթիում ափ հանեց դեսանտայիններին և ռազմական տեխնիկան, իսկ արդեն նոյեմբերի 8-ին ռուսական զորակազմը վերահսկողության տակ առավ ապստամբների հսկողության տակ գտնվող հաղորդողիներն ու նրանց վերջին հենակետ համարվող Ջուզգիդի քաղաքը: Այսպիսով, էդ. Շևարդնաձեն, շնորհիվ ռուսական գործոնի հնուտ օգտագործման, կարողացավ պահպանել իր իշխանությունը և որոշակի միջոցառումներ իրականացնել երկրի ներքին իրավիճակը հանդարտեցնելու ուղղությամբ:

Այս շրջանում Մոսկվայի և Թբիլիսիի մերձեցման բարձրակետը դարձավ 1994 թ. փետրվարի 3-ին ռուս-վրացական «Համագործակցության և բարիդրացիական հա-

րաբերությունների մասին» պայմանագիրը, որը բովանդակում էր նաև ռազմական համագործակցության մասին ենթակետ: Վերջինիս համաձայն պայմանավորվող կողմերը պարտավորվեցին սեփական երկրում տարածք չտրամադրել երրորդ երկրների ռազմուժին, ինչպես նաև չներգրավվել միմյանց դեմ ուղղված ռազմաքաղաքական դաշինքներում¹: Վերագրյալը փաստում էր Մոսկվայի հեռանկարային և Թբիլիսիի կարճաժամկետ հետաքրքրությունների համընկման մասին, որով առաջինը փորձում էր ապահովել իր ներկայությունը, խոչընդոտել Վրաստանում Թուրքիայի և Արևմուտքի ռազմաքաղաքական ծրագրերի կյանքի կոչմանը, իսկ երկրորդը՝ վերականգնել տարածքային ամբողջականությունն ու փրկել սեփական իշխանությունը:

Ռուս-վրացական այս հարաբերությունները երկար չտևեցին և աստիճանական կերպով ասպրեցին՝ սկսած 1995 թ.-ից՝ կապված Թբիլիսիի՝ Մոսկվայից տարածքային ամբողջականության վերականգնման և ռուսական կապիտալի լայնամասշտաբ ներհոսքի չարդարացված հույսերի հետ: Հավանաբար, Մոսկվայում գիտակցում էին, որ Թբիլիսիին, առանց մեծածավալ կապիտալ ներդրումների, միայն ռազմական բաղադրյալով երկար հնարավոր չէ «պահել», հատկապես այն պարագայում, որ վերջինս «զնալու տեղ» իրոք ուներ, այն էլ՝ արևմտյան շահագրգիռ տերությունների ակտիվ ներգործության պայմաններում: Շնորհիվ աշխարհագրական դիրքի հենց Վրաստանին էր վիճակված դառնալու Հարավային Կովկասում Արևմուտքի ազդեցության հաստատման ու ամրապնդման ավանգարդ:

Այսպիսով, իր աշխարհագրական դիրքով Վրաստանը շահեկանորեն առանձնանում է տարածաշրջանի իր հարևաններից, ինչը նրան լրացուցիչ կշիռ է հաղորդում: Դա կարևոր է այնքանով, որ շնորհիվ Թբիլիսիի արևմտյան պետություններն ու կորպորացիաները ստանում են ելքի հնարավորություն դեպի Ադրբեջան, այնտեղից էլ Կենտրոնական Ասիայի երկրներ՝ չբացնելով Ռուսաստանն ու Իրանը: Հարկ է ընդգծել, որ Վրաստանն իր աշխարհագրական դիրքով Արևմուտքի համար հանդիսանում է «Կովկասյան միջանցքի» առաջին պետությունը, որում քաղաքական և տնտեսական գերակայություն ապահովողին հնարավորություն է ընձեռվում ծանրակշիռ ազդեցություն ունենալ նաև ողջ Հարավային Կովկասում:

Վրաստանի շուրջ ԱՄՆ-Ռուսաստան մրցապայքարում Վաշինգտոնի նպատակն էր վերահսկել այդ երկիրը, ինչպես նաև կառուցել դեպի Սուփսա ձգվող նավթամուղը՝ հետագայում մասնակցելով դեպի Թուրքիա նոր խողովակաշարերի կառուցմանը, ինչպես նաև լայնորեն օգտագործել Վրաստանի տարանցիկ հնարավորությունները: Ստացվում էր այնպես, որ ԱՄՆ-ին հարկավոր էր Վրաստանը որպես իր կողմից վերահսկվող տարածք, որտեղով նա կկարողանար Կասպից ծովի նավթն ու գազը տեղափոխել Արևմուտք առանց ՌԴ միջնորդության:

Էներգետիկ քաղաքականության հարցում արևմուտքի տարածաշրջանային շահերի պաշտպանությունը Վրաստանի ղեկավարությունը դիտարկում էր որպես գլխավոր նախապայման՝ սեփական իշխանության և Վրաստանի անվտանգության պահպանման, Ռուսաստանից կախվածության նվազեցման համար: Էներգետիկ միջանցքի հարցերն էին այն հիմնական խնդիրները, որոնց լուծման համար Արևմուտքը՝ ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ, կարևորում էր Վրաստանի դերը տարածաշրջանում:

¹ Տե՛ս նույնը, № 11, հունիս 1993:

² Տե՛ս «Российские вести», 2 декабря, 1993:

* Պատմական մարզ Արևմտյան Վրաստանում:

³ Տե՛ս «Независимая газета», 22 сентября, 1993:

⁴ Տե՛ս նույնը:

Այսպիսով, Վրաստանը Արևմուտքի տարածաշրջանային քաղաքականության ոչ թե նպատակն էր, այլ ընդամենը միջոցը՝ տարածաշրջանից ՌԴ-ին դուրս մղելու գործում:

ՌԴ-ին տարածաշրջանից դուրս մղելու տրամաբանության զարգացմանն ի հետամուտ՝ արևմտյան նոր աշխարհակարգի ճարտարապետները անում էին ամեն հնարավորը, որ սահմանափակեն ու «հեռու պահեն» Ռուսաստանին 21-րդ դարի եվրասիական տրանսպորտային նախագծերից: Դա նախատեսվում էր իրականացնել նաև «TRACEKA»^{*} եվրոպա-Կովկաս-Ասիա տրանսպորտային ծրագրով, որը մշակվել էր եվրոպական հանձնաժողովի կողմից դեռևս 1991 թ.-ին: 1993-ին Բրյուսելում կայացած եվրամիության խորհրդատվական ժամանակ որոշվեց «TRACEKA»-ն կյանքի կոչել դեռևս 1991-ից գործող եվրամիության TACIS՝ ծրագրի միջոցով:

Խորհրդատվական աշխատանքների ժամանակ վերջինիս անդամագրվեցին Հայաստանը, Վրաստանը, Ադրբեջանը, Տաջիկստանը, Ղազախստանը և Ուզբեկստանը, իսկ քիչ անց «TRACEKA»-ին միացան նաև Ուկրաինան, Թուրքմենստանը, Մոնղոլիան, ինչպես նաև Մոլդովան և Իրանը, սակայն միայն դիտորդի կարգավիճակով¹: Շնորհիվ աշխարհագրական դիրքի և բնական պաշարների Վրաստանն ու Ադրբեջանը Արևմուտքի համար դարձան Կովկասյան միջանցքի առաջապահ երկրներ:

Նորոյա «Մետաքսի ճանապարհը» ձգվելու էր եվրոպայից Թուրքիա, այնտեղից Վրաստան, Ադրբեջան, Կենտրոնական Ասիայի երկրներ, Չինաստան, իսկ ապա՝ Աֆղանստան և Հարավարևելյան Ասիայի երկրներ: Հետագայում այս նախագիծը ենթարկվեց շտկումների և որպես ելակետ ընդունվեցին Բուլղարիայի, Ռումինիայի և Ուկրաինայի սեժովյա նավահանգիստները՝ Վառնան, Կոստանցան, Օդեսան, որոնք լաստանավային երթուղիով պիտի կապվեին վրացական Փոթի և Բաթումի նավահանգրվաններին, որտեղից էլ ճանապարհը շարունակվելու էր ըստ նախագծի²: Ինչպես երևում է, երկու դեպքերում էլ Վրաստանի դերը ամենևին էլ չի երկրորդվում:

«Մետաքսի ճանապարհի» վերագործարկման ամենաազդեցիկ խթաններից մեկը դարձավ Կասպիական և Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանների ածխաջրածնային պաշարների առատությունը, որոնք պիտի ապահովեին արևմտյան մի շարք երկրների էներգետիկ անվտանգությունը, ինչպես նաև խոչընդոտեին Մոսկվայի կողմից աշխարհատնտեսական հզոր լծակներին տիրանալու ձգտումը, ինչը միաժամանակ կթուլացներ Ռուսաստանի ռազմաքաղաքական ազդեցության հնարավոր ընդարձակումն ինչպես եվրոպայում, այնպես էլ Ասիայում:

Պաշտոնական Թբիլիսիում գերակայում էր այն կարծիքը, որ Վրաստանով անցնող և ՌԴ տարածքը շրջանցող խողովակաշարային և տրանսպորտային նախագծերն ունակ են կյանքի կոչելու Վրաստանի հավակնությունները՝ արևմտյան հետաքրքրությունների հարավկովկասյան կենտրոն դառնալու գործում: Ըստ վրացական քաղաքական շրջանակների պաշտոնական Թբիլիսին կարող էին դարձնել «Արևմուտք-Արևելք» միջանցքի հիմնական դերակատար, ինչը կարող էր դրական

* Transport Corridor Europe Caucasus Asia.
* Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States, եվրամիության կողմից ԱՊՀ երկրներին տեխնիկական օժանդակության ծրագիր:
¹ Տե՛ս «The Wall Street Journal». Europ. 2 Februari 1994:
² Տե՛ս նույնը:

անդրադարձ ունենալ Վրաստանի տարածքային ամբողջականության վերականգնման գործընթացի վրա¹:

Մյուս կողմից՝ Թբիլիսին ձգտում էր դիվերսիֆիկացնել էներգակիրների ներկրումը, ինչը նրան հնարավորություն կընձեռեր նվազեցնել էներգետիկ կախվածությունը Ռուսաստանից: Այս հանգամանքը զարգացման հեռանկարի հույս տվեց վրացական Սուվսա, Փոթի և Բաթումի նավահանգիստներին: 1995 թ. «Նավթարդյունահանման միջազգային ընկերակցությունը» որոշում կայացրեց Ադրբեջանից հում նավթի արտահանման նպատակով օգտագործել հիշյալ նավահանգիստների հնարավորությունները, ինչի արդյունքում 1996 թ. վրացական իշխանությունների հետ համաձայնություն ձեռք բերվեց Բաքու-Սուվսա 837 կմ. նավթախողովակաշարի կառուցման մասին, իսկ 1999 թ. ապրիլի 17-ին շահագործման հանձնված խողովակային տրանսպորտով արտահանվեց հում նավթի առաջին խմբաքանակը²: Այս նախագիծն զուգընթաց շահագործման հանձնվեցին նաև Սուվսայի նավթային պահեստարանն ու Վառնա-Իլիչևսկ-Փոթի-Բաթումի լաստանավային անցուղին, որը կազմում էր «TRACEKA» ծրագրի բաղադրյալը³:

Հետամուտ լինելով քաղաքական և տնտեսական ծրագրերին՝ 1994 թ. Փոթիի և Իլիչևսկի միջև հաստատվեց լաստանավային հաղորդակցություն, որն իր գործունեության նախնական շրջանում անկարող էր ապահովել նույնիսկ իր սեփական ծախսերը և գոյատևում էր շնորհիվ արևմտյան դոտացիաների: Ուշագրավ է, որ շահութաբեր ձեռնարկություն դառնալու գործում նրան մեծապես նպաստեց նաև դեպի Հայաստան եկող բեռների սպասարկման գործառույթի ստանձնումը: Լաստանավային երթուղու հանդիսավոր բացման արարողության ժամանակ նախագահ էր. Շևարդնաձեն ընդգծեց, որ Վրաստանի և Ուկրաինայի միջև հաղորդակցությունը կարևոր է ոչ միայն առաջինի, այլև Կենտրոնական Ասիայի և մերձդանուբյան ու բալթյան երկրների համար⁴:

Ծրագրի կայացման գործում կարևորվում էր նաև երկաթուղային տրանսպորտի զարգացման հիմնախնդիրը, համաձայն որի վերագործարկվեց Բաքու-Թբիլիսի-Փոթի երկաթուղին, որով էլ հիմնականում իրականացվում էին նավթային առաքումները՝ խոշորածավալ գլանատակառուներով⁵:

Վրաստանն ի սկզբանե հանդես էր գալիս Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան ծրագրի օգտին, սակայն կասկածներ ուներ թուրքական ուղու կյանքի կոչման վերաբերյալ: Հատկանշական է, որ պաշտոնական Թբիլիսին իր աջակցությունը հայտնեց նաև Կասպիական նավթի՝ Ուկրաինայի տարածքով հնարավոր առաքումը իրականացնելու ծրագրին, որն ամրագրվել էր 1997 թ. մարտի 24-ին «Նավթագազային ոլորտում համագործակցելու վերաբերյալ» պայմանագրով⁶: Այս քայլով Ուկրաինան նպատակ ուներ դիվերսիֆիկացիայի ենթարկել էներգակիրների ներկրումը՝ նվազեցնելով Ռուսաստանից էներգահումքային կախվածությունը: Միաժամանակ նա էլ, իր հերթին, ձգտում էր ստանձնել կասպիական և Կենտրոնական Ասիայի մշակված նավթի արտահանման տարանցիկ երկրի կարգավիճակը, որի շնորհիվ հնարավոր

¹ Տե՛ս «Свободная Грузия», 15 марта, 1994:
² Տե՛ս Жильцов С. С., Зонн И. С., Ушаков А. М., Геополитика Каспийского региона. М., 2003, с. 116:
³ Տե՛ս «Свободная Грузия» 9 января 1999:
⁴ Տե՛ս նույնը, 19 ապրիլի 1999:
⁵ Տե՛ս Жильцов С. С., Зонн И. С., Ушаков А. М., Геополитика Каспийского региона, М., 2003, с. 16:
⁶ Տե՛ս «Порты Украины», № 3., 1998 г.:

էր, որ իրականություն դառնային Ուկրաինան տարածաշրջանային գերտերության վերածվելու Կիևի նկրտումները:

Հավելենք, որ ազգային ինքնության փնտրտուքն ու Ռուսաստանի կողմից ընդհանուր «հալածյալի բարդույթը» թե՛ Կիևի և թե՛ Թբիլիսիի համար համագործակցության ընդհանուր եզրեր էին ստեղծում:

Ռուսաստանը ռազմավարական տեսակետից լուրջ մտավախություններ ուներ հիշյալ ծրագրերը կյանքի կոչելու կապակցությամբ, քանզի պարզորոշ նշմարվում էին «գերհսկային» դեպի հյուսիս և արևելք «սեղմելու» արևմտյան երկրների նպատակները: Դա էր այն հիմնական պատճառներից մեկը, որից ազդված Ռուսաստանի Դաշնությունը տարբեր ատյաններում փորձում էր համոզել, որ արևելք-արևմուտք փոխադրումների համար առավելապես արդարացված է ռուսական ճանապարհների օգտագործումը: Այս մրցակցությունը Վրաստանին ստիպում էր կոշտացնել Մոսկվայի հասցեին ուղղված գնահատականները, իսկ վերջինս էլ ակտիվացնում էր իր «թևատակից» դեպի Արևմուտք «սողացող» հանրապետության տարածքային ամբողջականության հետ կապված քաղաքական ու տնտեսական մանիպուլյացիաները:

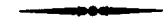
1998 թ. Բաքվում TRACECA-ի հիմնախնդիրներին նվիրված համաժողովում նախագահ էր Շևարդնաձեն հայտարարեց, որ Եվրոպա-Կովկաս-Ասիա միջանցքը միակ հիմնավոր հենասյունն է Վրաստանի փաստացի անկախության կերտման և տարածքային ամբողջականության վերականգնման համար, ինչն ամեն կերպ խոչընդոտում են հաղորդուղիների մենաշնորհի ձգտող պետությունները¹: Ակնհայտ է, որ այս մեղադրանք-հայտարարությունը ուղղված էր Ռուսաստանին, քանզի, Թբիլիսիի կարծիքով Վրաստանի տարածքային մասնատվածության պահպանման ծպտյալ երաշխավորը շարունակում էր մնալ նրա հյուսիսային հարևանը:

Ուշագրավ է, որ 2000 թ.-ին պաշտոնական Թբիլիսին հանդես եկավ Մոսկվային ուղղված առաջարկով՝ կոչ անելով միանալ TRACECA-ին, սակայն միայն հյուսիս-հարավ ուղղությամբ: Այս առաջարկը հետապնդում էր հիմնականում երեք նպատակ՝ որոշակիորեն մեղմել վրաց-ռուսական լարված հարաբերությունները, շահել տարանցիկության հաշվին և Մոսկվայի հավանական մերժման դեպքում նրա դեմ, հարկ եղած դեպքում, իրականացնել շահարկումների մարտավարություն:

Բանն այն է, որ Թբիլիսին Մոսկվայի ներգրավվածության «համաձայնություն» տալը նախատեսում էր միայն արխագական և հարավ-օսական հիմնախնդիրների լուծումից հետո: Հատկանշական է, որ Ռուսաստանում հստակ գիտակցում և պլանավորում էին իրենց գործողությունները Թբիլիսիի հակառուսական դրսևորումների խորացման պարագայում, ինչի առաջին ազդակը դարձավ վրացական ինքնահռչակ հանրապետությունների բնակիչներին Մոսկվայի կողմից ռուսահպատակության վկայագրերի զանգվածային շնորհումը: Այս ամենը, հետագայում, իրավական դաշտում պետք է պահեր Մոսկվայի տարածաշրջանային ներկայությանը միտված հակազդման գործողությունների օրինականությունը:

Давид Апилян, Внешняя политика России в Грузии в период распада СССР - Представляет внутриполитическую ситуацию в Грузии, а также анализирует политику России, направленную на подтверждение и укрепление своих позиций в этой стране.

David Apinyan, Russian Foreign Policy in Georgia during the collapse of the USSR - presents the political situation in Georgia as well as the Russian policy, aimed at sustaining and strengthening its position in this country.

¹ Տե՛ս «Свободная Грузия», 9 сентября 1998 г.: